

ПРАВОВІ ЗАСАДИ БУДІВНИЦТВА УКРАЇНСЬКОЇ ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ

ГОРОДНА Софія Володимирівна,
*студентка юридичного факультету
Тернопільського національного
економічного університету*

Події, які відбувались на початку ХХ ст. дуже вплинули на подальший розвиток України. Однією з таких подій стало утворення Української Галицької Армії.

Питанням правових засад утворення і розбудови УГА і ЗУНР в цілому, цікавились і досліджували такі знані науковці: М. Кравчук, Н. Шумінська, В. Гордієнко, М. Литвин, В. Голубко, В. Сідак, М. Андрусак, М. Лазарович та багато інших. Завдяки цим вченим було закладено певний фундамент для подальшого вивчення даної теми.

Метою наукової розвідки є дослідити правові засади утворення і розвитку Української Галицької Армії

УГА – це Українська Галицька Армія – армія ЗУНР, яка діяла регулярно. Вже з перших днів проголошення держави військове будівництво в Республіці мало характер спрямованого на захист національної державності стихійного народного руху, початок якому поклав патріотичний заклик УНРади до українців стати на захист рідного краю (1 листопада 1918 р.). У відозві УНРади «Під зброю» (5 листопада 1918 р.) обґрунтовувалася необхідність створення власної армії. УГА має особливо повчальний досвід, який став підґрунтям для подальшого розвитку армії і в майбутньому Збройних сил України [1, с. 180-181].

Українська Галицька Армія була утворена в Галичині у 1918 році саме в період національно-демократичної революції. Саме завдяки згуртованості, силі та іншим важливим якостям, Галицька Армія зуміла за короткий час з угруповань, в основному складі яких були добровольці та колишні бійці УСС, які утворювались на добровільних засадах в бойові підрозділи, створити багатотисячну постійну армію з чіткими цілями.

Під час формування Галицької армії гостро відчувався брак вишколених старшин. Старшин вищих рангів, особливо штабних, із вищою військовою освітою, практично не було, але УГА була добре організована та боєздатна і доказом цього є її численні перемоги навіть над сильнішими противниками в плані озброєння та чисельності [1, с. 181].

Першим полковником, начальним командантом Української Галицької Армії був Вітовський Дмитро Дмитрович. У зв'язку із зростанням протидії поляків Д. Вітовський розгубився і подав К. Левицькому рапорт про свою відставку. УНРада прийняла рішення про заміну Д. Вітовського Г. Коссаком – комендантом Легіону СС часів Першої світової війни, а начальником штабу цим же наказом було призначено С. Горшка. Та це була не остання заміна керівника Начальної Команди, за три тижні було замінено три коменданти. Причиною такої частоті зміни вищого військового керівництва ЗУНР на думку С. Макарчука була наступна: «З самого початку уряд Республіки знав, що серед галицьких старшин не було військового командира здатного очолити молоду армію, належно організувати військове будівництво, забезпечити боєздатність війська» [2, с. 109].

Правовими засадами утворення армії в ЗУНР, яка б діяла постійно, стали нормативні акти Державного секретарства військових справ (ДСВС), УНРади та Державного Секретаріату. Для належного формування та розбудови Збройних сил ЗУНР, 13 листопада

1918 р. ДСВС було видано ряд нормативних документів. Одним з розпоряджень військового міністерства оголошено про демобілізацію всіх команд, військових урядів, формацій колишньої Австро-Угорської монархії, що перебували на території ЗУНР [4, с. 132]. До функцій Державного секретарства військових справ належало: забезпечувати армію як матеріально, так і в плані підготовки військовослужбовців; службовців повністю забезпечувати зброєю та боєприпасами. З погляду започаткування правової організації армії найважливішим розпорядженням 13 листопада 1918 р. стало розпорядження про часткову мобілізацію. Саме з його оголошенням створення військових частин почало позбуватися елементів безладдя та стихії. Наведемо ряд цитат з цього документу: «Призвати на службу до армії: 1. Всіх найманців колишньої австрійської армії до 50 року життя; 2. Всіх чоловіків 1883 – 1900 року народження із демобілізованої колишньої австрійської армії; 3. Оголошено перегляд чоловіків 1901 та 1883 – 1900 року народження з повітів, де під час війни австрійська влада не проводила рекрутування...». В цей самий день було опубліковано роз'яснення для окружних командантів звказівками для виконання розпорядження про мобілізацію такого змісту: «...Всі зобов'язані до служби, зазначені в п. 1 мають негайно прибути до відповідної окружної команди... Щодо 2 пункту, то керівники громад мають протягом 3-ох днів скласти список у 3-ох примірниках усіх зобов'язаних до служби...» [1, с. 181]. Ще одним важливим документом, виданим того ж дня, було розпорядження про військовий огляд чоловіків 1901 року народження. У ньому зазначалося, що «...протягом 48 годин з моменту отримання цього розпорядження, повітові комісари мають скласти списки всіх осіб чоловічої статі української національності 1901 року народження в 2-ох примірниках. До непридатних до служби осіб відносяться лише ті, які не мають однієї руки або ноги, сліпі на обидва ока, глухонімі, кретини та ті, що висновком суду визнані божевільними та дурними» [1, с. 181-182]. Прийнятий закон про загальний військовий обов'язок від 13-ого листопада було створено за зразком аналогічного документа австрійського командування. За цим документом вводився територіальний принцип комплектування армії: територія ЗУНР розподілялася на 12 округів; в армії призов проводився в декілька етапів на основі списків, які складали особи, відповідальні за певну ділянку мобілізації. А сам перегляд рекрутів проводили акредитовані призовні комісії; мобілізація стосувалася чоловіків 17–18-річного віку.

На початку лютого 1919 р. в Станіславові відбулася нарада окружних військових командантів під проводом полковника Д. Вітовського. Метою її було узагальнення організаційної та адміністративної схеми окружних команд. Слід зазначити, що до цього часу кожний округ творив для себе ніби окрему республіку. Результати цієї наради були досить корисними, адже йшлося про зведення до спільного знаменника неузгоджених до сих пір, хоча й добре продуманих заходів окружних команд. ДСВС 1 грудня видав «Обіжник ради державних секретаріатів до державних повітових комісарів», який офіційно поклав завдання мобілізації на повітових комісарів. Для здійснення призову повітовий комісар спільно з військовою повітовою командою зобов'язувався створити призовну комісію, яка в кожній громаді мала провести рекрутський набір чоловіків. Питання мобілізації залишалося проблемним на всій території Східної Галичини. В одних повітах призовники втікали від служби, в інших було багато нездібних до служби зі зброєю, а проблемою спільної для всієї території ЗУНР залишалося забезпечення призовників амуніцією, харчами, одягом та взуттям.

Відповідно до розпорядження від 14 червня 1919 р., військовозобов'язаними вважалися всі чоловіки, що належали до ЗОУНР у віці до 40-кароків включно, а старшини – до 50-ти років включно. Протягом всього існування ДСВС постійно видавав нові розпо-

рядження, накази та роз'яснення, що стосувалися проведення мобілізації на території ЗУНР. У деяких округах призов військовозобов'язаних здійснювався у чіткій відповідності до розпоряджень командування. А в деяких округах повітові комісари вносили свої корективи. До прикладу, повітова військова команда Збаража 22 квітня 1919 р. опублікувала звернення до українського народу, в якому закликала до служби в ГА не лише військовозобов'язаних, а всіх хто володіє зброєю. Є письмові докази того, що в ГА мобілізація проводилась примусово [3, с. 164]. Для того, щоб збільшити чисельність армії на Наддніпрянській Україні було виділено повіти Вінниця, Летичів, Літин, Старокостянтинів. У травні 1919 року УГА була реорганізована, що зробило її більш мобільною. Під Чортковом, мобілізувавши останні діючі ресурси, галичани кинулись на переважаюче польське військо. Наступ українців був успішним, але нестача боєприпасів змусила відступити, поклавши кінець найславетнішим дням в історії УГА.

Таким чином, під час комплектування армії особовим складом виникла низка проблемних питань. По-перше, заходи мобілізаційного відділу ДСВС були доволі хаотичними, і часто завдавали лише шкоди та підривали повагу до державної влади через неналежну організацію призову. По-друге, оскільки ОВК створювалися безпосередньо в період мобілізації, їхні кадри не мали належного досвіду. По-третє, українських частин на території Східної Галичини було не так багато, а переважна більшість досвідчених вояків перебували на фронтах закордоном. Багато також потрапили до італійського та сербського полону. Ті, що залишалися на території Галичини, були виснажені чотирирічною війною і не бажали приступати до початку нової війни. По-четверте, багато призовників використовували мобілізацію, як можливість поїхати до міста для вирішення власних справ або можливість отримати добрий одяг та обмундирування, а потім за найліпшої нагоди втекти додому. УГА пройшла шлях розвитку від стихійного формування, неузгоджених партизанських дій, недосконалого зв'язку й озброєння до усталеної штатної структури, єдиного однострою, чіткого управління, модерного озброєння при цьому долаючи часту зміну вищого військового керівництва, партизанщину, отаманщину, безмежну надію на переговорний процес при військовому конфлікті. Але, незважаючи на проблеми, злидні, наругу та багато іншого горя, УГА зуміла стояти до кінця за ідею визволення свого краю та незалежність держави.

Список використаних джерел:

1. Кравчук М.В. Правові основи будівництва Національних Збройних Сил України в 1914—1993 рр. (Орг., структура, штати): Історико-правове дослідження. Івано-Франківськ-Коломия, 1997. 292 с.
2. Макарчук С. Українська республіка Галичан. Нариси про ЗУНР. Львів, 1997. 192 с.
3. Ухач В.З. Історія держави і права України: Навчальний посібник (конспекти лекцій). Тернопіль: Вектор, 2011. 378 с.
4. Шумінська Н.В. Становлення Галицької Армії, особливості комплектування та підготовки особового складу (листопад 1918—листопад 1919 рр.): дисер. ... канд. істор. наук. Львів, 2016. 263 с.

Науковий керівник: Ухач В.З., к.і.н., доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права Тернопільського національного економічного університету.

